ÖREBRO
LÄNS
MUSEUM

Kungsstugan och Borgarhuset i Wadköping

Kv Bofinken 13, Nikolai församling, Örebro, Örebro kommun, Närke

Målningsarbeten 2009

Anna Rodin

Örebro läns museum
Rapport 2010:5

Örebro läns museum

Innehållsförteckning

Inledning **3**

Översiktlig beskrivning 3

Administrativa uppgifter 5

Byggnadsbeskrivning **6**

Kungsstugan 6

Före åtgärd 6

Utförda åtgärder 6

Borgarhuset 7

Före åtgärd 7

Utförda åtgärder 7

Bilddokumentation **8**

Fotoprotokoll 8

Bilder före åtgärder – *Kungsstugan* 9

Bilder efter åtgärder – *Kungsstugan* 11

Bilder före åtgärder – *Borgarhuset* 13

Bilder efter åtgärder – *Borgarhuset* 14

Omslagsbild: Borgarhuset och Kungsstugan efter åtgärder, OLM_2009_12_30

Inledning

Översiktlig beskrivning

Byggnadsminnena Kungsstugan och Borgarhuset hör båda till friluftsmuseet Wadköping som ligger vid Svartån i Örebro stad. Wadköping syftar bl a till att skildra hur Örebros äldre stadsmiljö och bebyggelse såg ut.

Kungsstugan stod ursprungligen på Järntorget i stadens centrala del, där den ingick i den sk Westerlingska gården vilken revs 1899. Sedan 1965 ingår Kungsstugan i Wadköping. Byggnaden uppfördes troligen på 1500-talet och är därmed Örebros äldsta bevarade trähus. Den utgör vidare en av de äldsta, bevarade träbyggnaderna i Mellansverige samt är en av landets få bevarade loftbyggnader i sitt slag. I huvudsak är Kungsstugan en förrådsbyggnad men på loftet finns två inredda rum, en större sal och en mindre kammare som användes som gästrum. I dessa rum finns tak- och väggmålningar vilka är stilmässigt karaktäristiska för vasarenässansen.

Borgarhuset, vilket även kallas Cajsa Wargs hus då traditionen gör gällande att kokboksförfattarinnan under uppväxten skall ha bott i huset, är troligen från slutet av 1600-talet. Borgarhuset utgör därmed ett av Örebro läns äldsta trähus och är ett för Örebro unikt exempel på 1600- 1700-talens borgarhus i stadsmiljö. Byggnaden uppvisar även vägg- och takmålningar vilka troligen är från 1700-talets början. Ursprungligen utgjorde huset del av en större byggnad och hade sin placering på Kyrkogatan 4 i Örebro. Sedan 1965 ingår även Borgarhuset i Wadköping. De båda byggnaderna ligger bredvid varandra.

2009 beviljades fastighetsägaren statliga medel i form av byggnadsvårdsbidrag för att utföra målningsarbeten på Kungsstugan och Borgarhuset. På uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län har Örebro läns museum utfört den antikvariska kontrollen som skett genom besök på plats före samt efter avslutat arbete. Fortlöpande kontakt har också hållits med entreprenören samt med fastighetsägaren under den period arbetet pågått. Arbetet har följt de muntliga och skriftliga anvisningar som lämnats inför och under arbetets gång.

Entreprenör har varit Krafft Måleri.

Arbetet har bestått i rödfärgning av fasader, tjärstrykning av Kungsstugans vedtak, strykning med roslagsmahogny på Kungsstugans ytterdörrar och fönsterfoder i markplan samt av Borgarhusets fönsterluckor. Vidare har Kungsstugans fönsterbågar, mittposter och fönsterkarmar halvoljats och Borgarhusets fönster och ytterdörr har målats med linoljefärg. Fönster har kittats och fastsättning av lösa vinkelbeslag med smidd spik har genomförts. Kungsstugans ena källardörr, vilken var rötskadad, har getts en generalskarv.

Vid slutbesiktningen konstaterades att generalskarvens överkant med fördel hade kunnat utformas något bättre för att motverka stillastående vatten och uppkomst av nya rötskador.

Arbetet har skett enligt Länsstyrelsens beslut och enligt de antikvariska anvisningar som lämnats. Slutbesiktningen skedde 2009-10-27 och arbetet i sin helhet bedömdes vara mycket väl utfört och godkändes ur antikvarisk synvinkel.

Administrativa uppgifter

Fastighetsbeteckning:	Bofinken 13
Fastighetsägare:	Örebro kommun
Bidrag:	60% av totalkostnaden, dock maximalt 40 000 kronor
Byggentreprenör:	Krafft Måleri
Antikvarisk kontrollant/medverkande:	Charlotte Gustafsson, Örebro läns museum
Rapportsammanställare:	Anna Rodin, Örebro läns museum
Utförandeperiod:	Hösten 2009
Antikvarisk kontroll:	2009-09-02
Slutbesiktning:	2009-10-27
Diarienummer:	2009.220.163
Registrerade bilder:	OLM_2009_12_1-33 Charlotte Gustafsson, Örebro läns museum

Byggnadsbeskrivning

Kungsstugan

Kungsstugan är en knuttimrad byggnad i två våningar med en öppen loftgång på andra våningen. Sadeltaket är torvtäckt. Ursprungligen skall byggnaden ha haft en källare men när byggnaden återuppfördes efter flytten gjordes det utan källardel.

Under åren har byggnaden restaurerats ett flertal gånger. Bl a 1995 då byggnaden upprustades invändigt och övervåningens målningar konserverades. 2007 lades torvtaket om.

Före åtgärd

Kungsstugans fasad var i behov av att målas om och vedtaken, liksom tillhörande vindskivor och vattbrädor, på de båda källaringångarna behövde behandlas. Detsamma gällde ytterdörrar i markplan inklusive samtliga fönsterfoder, fönsterbågar och mittposter. Fönstren var också i behov av att kittas om. Västra källardörren var vidare rötskadad i nederkant.

Det konstaterades också att väggen i loftgången var i behov av att tvättas av.

Utförda åtgärder

De antikvariska anvisningarna syftade till att bibehålla befintlig färgsättning och ytbehandling. Till vissa delar fungerade en Teknisk-Antikvarisk beskrivning av Kungsstugan (ÖLM 1994) också som utgångspunkt för anvisningarna.

Tidigare rödfärgade ytor på fasaden målades med äkta Falu rödfärg, ljus. Rödfärgen fick maximalt innehålla 8% linolja och den påfördes med pensel.

Vedtaken på de båda källaringångarna samt tillhörande vattbrädor och vindskivor skyddsbehandlades med opigmenterad, dalbränd trätjära.

För behandling av Kungsstugans ytterdörrar i markplan användes roslagsmahogny. Tre lika delar av opigmenterad, dalbränd trätjära samt linolja och terpentin blandades och ströks, förutom på dörrarna, även på markplanets fönsterfoder. Roslagsmahognyn visade sig dock vara svår att arbeta med då den klumpade ihop sig. Orsaken till problemet var troligen den kyla som rådde då arbetet utfördes.

Samtliga fönsterbågar, mittposter, fönsterkarmar samt loftgångens fönsterfoder halvoljades med linolja förtunnad med terpentin. De fönster som bedömdes ha särskilt utsatta lägen påfördes en blandning med större andel linolja och ströks även flera gånger om behov ansågs föreligga. Fönstren kittades om med linoljekitt.

Dörrarna i loftgången ytbehandlades ej. Väggen i loftgången tvättades med kallt vatten.

För att bibehålla så mycket som möjligt av befintlig panel på den rötskadade källardörren lades en generalskarv med horisontell bräda längst ner. Brädan var av hyvlat virke och av god kvalité. Vid slutbesiktningen konstaterades dock att generalskarvens överkant med fördel hade kunnat utformas något bättre för att motverka stillastående vatten och uppkomst av nya rötskador.

Borgarhuset

Borgarhuset är även det knuttimrat samt i två våningar. Det flacka sadeltaket är torvtäckt och byggnaden inrymmer sammanlagt fyra rum, två på vardera våning.

Liksom Kungsstugan restaurerades Borgarhuset 1995 då bl a övervåningens målningar konserverades. 2007 utfördes en omläggning av torvtaket.

Före åtgärd

Kungsstugans fasader var i behov av att målas om. Likaså behövde fönsterluckorna behandlas och fönster samt ytterdörr krävde ommålning. Fönstren var i behov av att kittas om och vissa av vinkelbeslagen satt lösa då spikarna krupit ur.

Utförda åtgärder

Även för Borgarhuset syftade de antikvariska anvisningarna till att bibehålla befintlig färgsättning och ytbehandling. Till vissa delar fungerade den Teknisk-Antikvariska beskrivningen av Kungsstugan (ÖLM 1994) som utgångspunkt också för anvisningarna gällande Borgarhuset.

Tidigare rödfärgade ytor på fasaden målades med äkta Falu rödfärg, ljus. Rödfärgen fick maximalt innehålla 8% linolja och den påfördes med pensel.

För behandling av fönsterluckor användes roslagsmahogny. Tre lika delar av opigmenterad, dalbränd trätjära samt linolja och terpentin blandades och ströks på luckorna. Som ovan angetts visade sig dock roslagsmahognyn vara svår att arbeta med.

Fönster och ytterdörr målades med linoljefärg och färgkoderna togs fram med hjälp av Riksantikvarieämbetets linoljefärgslikare. Till fönsterbågar, mittposter och fönsterkarmar användes *Bränd terra, 2A-44*. Fönsterfodren liksom ytterdörrens foder målades med *Grön umbra 2A-30* och till själva dörrbladet användes *Ljusocker 2A-92*.

Kittningen av fönstren utfördes med linoljekitt.

För att kunna fästa fönstrens vinkelbeslag sattes de befintliga spikhålen först igen med träplugg. Orsaken till detta var att spiken ej längre kunde fästa i virket. Beslagen återmonterades sedan med smidd spik på traditionellt vis.

Bilddokumentation

Fotoprotokoll

Acc.nr. OLM_2009_12_1-33

Objekt: Kungsstugan och Borgarhuset i Wadköping
Ort: Örebro
Gata/kvarter/fastighet: Kv Bofinken, Wadköping
Församling: Nikolai församling
Kommun: Örebro
Län: T
År: 2009

Motiv:
1: Del av loftgången, Kungsstugan, före åtgärd
2-3: Fönster i loftgången, Kungsstugan, före åtgärd
4: Dörr i loftgången, Kungsstugan
5: Trappstege upp till loftgången, Kungsstugan
6: Norra fasaden, Kungsstugan, innan åtgärd
7-8: Fönster, norra fasaden, Kungsstugan, innan åtgärd
9: Södra fasaden, Kungsstugan, innan åtgärd
10: Del av timmervägg, loftgången, Kungsstugan, innan åtgärd
11: Ytterdörrar, södra fasaden, Kungsstugan, innan åtgärd
12: Fönster samt östra källaringången, södra fasaden, Kungsstugan, innan åtgärd
13: Rötskadad panel på källardörr, Kungsstugan, innan åtgärd
14: Vedtak, västra källaringången, Kungsstugan, innan åtgärd
15: Vedtak, östra källaringången, Kungsstugan, innan åtgärd
16: Södra fasaden, Kungsstugan, efter åtgärd
17: Generalskarv, västra källardörren, Kungsstugan, efter åtgärd
18: Fönster, norra fasaden, Kungsstugan, efter åtgärd
19: Norra fasaden, Kungsstugan, efter åtgärd
20: Norra fasaden, Borgarhuset, innan åtgärd
21-22: Fönster, norra fasaden, Borgarhuset, innan åtgärd
23: Västra gaveln, Borgarhuset, innan åtgärd
24: Södra fasaden, Borgarhuset, innan åtgärd
25-27: Lösa vinkelbeslag, Borgarhuset, innan åtgärd
28: Ytterdörr, Borgarhuset, innan åtgärd
29: Södra fasaden, Borgarhuset, efter åtgärd
30: Fasader åt söder, Borgarhuset och Kungsstugan, efter åtgärd
31: Fönster, Borgarhuset, efter åtgärd
32-33: Norra fasaden, Borgarhuset, efter åtgärd

Foto: Charlotte Gustafsson, Örebro läns museum
Diarienr: 2009.220.163

Bilder före åtgärder – *Kungsstugan*

Norra fasaden före åtgärder

Fönster på norra fasaden

Södra fasaden före åtgärder

Dörrar i markplan på södra sidan

Västra källaringångens vedtak i behov av behandling

Även östra ingångens vedtak är i behov av omstrykning

Panelen på västra källaringångens dörr är rötskadad i nederkant

Loftgångens fönster är i behov av behandling

Bilder efter åtgärder – *Kungsstugan*

Norra sidan efter rödfärgning av fasad

Fönster på norra sidan efter halvoljning

Källardörrens nedre del har fått en generalskarv

Södra sidan efter rödfärgning av fasad. Ytterdörrarna är strukna med roslagsmahogny och vedtaken med dalbränd trätjära.

Bilder före åtgärder – *Borgarhuset*

Södra fasaden före åtgärder

Fönstren är i behov av ommålning och vinkelbeslag behöver sättas fast

Ytterdörren behöver målas

Norra fasaden före åtgärder

Fönster i behov av ommålning

Bilder efter åtgärder - *Borgarhuset*

Södra fasaden efter rödfärgning. Ytterdörrar och fönster är målade med linoljefärg.

Fönster målat med linoljefärg. Vinkelbeslag är fastsatta med smidd spik.

Norra fasaden efter rödfärgning. Luckorna har behandlats med roslagsmahogny.